

01

U POSJETU MOSLAVAČKOM REGIONALNOM PARKU – *Stare utvrde Moslavačke gore*

SAMO OKO 60 KILOMETARA ISTOČNO OD ZAGREBA UZDIŽE SE OSAMLJENA MOSLAVAČKA GORA KOJA JOŠ UVIJEK KRIJE TAJANSTVENE RUŠEVINE STARIH SREDNJOVJEKOVNIH GRADOVA, CRKVI I SAMOSTANA. DO NJIH SE LAKO DOLAZI OBILJEŽENIM PLANINARSKIM STAZAMA, ŠIROKIM ŠUMSKIM CESTAMA I ZEMLJANIM PUTOVIMA KOJIMA JE ISPREPLETENI CIJELA GORA. KRENULI SMO NJIMA DO NAJOČUVANIJE UTVRDE GARIĆGRADA, DO RUŠEVINA BELE CRKVE, DO OSAMLJENIH ZIDINA KOŠUTGRADA I JELENGRADA TE OSTATAKA UTVRDE BRŠLIJANOVAC

Šezdesetak kilometara istočno od Zagreba, iz posavske nizine uzdiže se osamljena Moslavačka gora s najvišim vrhom Humkom na samo 488 metara. Sa svih strana okružena je rijekama: Česmom na sjeveru i zapadu, Ilo-

TEKST I
FOTOGRAFIJE
Lara Černicki
KARTA
Mak usluge

vom na istoku te Lonjom i Savom na jugu. Ispresijecana je usjecima i dolinama potoka i prekrivena nepreglednim bjelogoričnim šumama. U taj šumski pokrivač uvlače se duge doline sa selima, poljima i vinogradima.

Šetnja planinarskim stazama do osamljenih zidina. Moslavačka gora spominje se u srednjovjekovnim izvorima na latinskom pod imenom Mons Claudius. Odatle potječu priče da je prve vinograde na njezinim obroncima dao zasaditi rimski car Klaudije. U srednjovjekovnim izvorima na hrvatskom naziva se Zaprtom gorom, možda zato jer je sa svih strana bila okružena, zatvorena (zaprta) brojnim utverdama. Prijevod njezinog hrvatskog naziva na latinski glasio bi Mons Clausus – što zvuči slično kao Mons Claudius. Ako je doista riječ o zbrci nastaloj lošim prevodenjem, je li Zaprta gora zabunom dobila ime po caru Klaudiju ili je Mons Claudius pogreškom prozvan po obrambenim utverdama?

Teško je zamisliti cara Klaudija kako se prije 2000 godina šeće moslavačkim obroncima i razmišlja o vinovoj lozi, no u mračnim njedrima gore još uvijek se kriju tajanstvene ruševi-

02

03

ne starih gradova, crkvi i samostana kojima je bila zaprta u burnim vremenima srednjeg vijeka. Do njih se lako dolazi obilježenim planinarskim stazama, širokim šumskim cestama i zemljanim putovima kojima je isprepletena cijela gora. Do Garićgrada možete se dovesti autom, do ostataka utvrde Bršljanovca došetate ćete se za 15-ak minuta, a da biste došli do osamljenih zidina Košutgrada i Jelengrada treba uložiti malo više truda, no i te su šetnje jednostavne. Od staroga grada Moslavine sačuvani su tek neznatni ostaci, zatrpani zemljom u dvorištu popovačke bolnice.

Utvrda Moslavina. Pod južnim obroncima Moslavačke gore stajao je u srednjem vijeku utvrđeni grad Moslavina. Uz njega se razvilo trgovište istog imena sa župnom crkvom sv. Tome i ubožnicom za bolesne i nemoćne. Naselje i utvrda bili su središtem prostranog i bogatog posjeda plemićkog roda Moslavačkih. Porijeklo njihovog imena obavijeno je velom tajne, a samo se nagađa da su nazvani po feudalnom vlastelinu Mojslavu koji je možda bio i graditelj utvrde. Posjed se prvi put spominje 1217. godine u ispravama kralja

Grb plemićkog roda Čupora Moslavačkih poznat je s pečata bana Pavla iz 1412. godine i s kapele biskopa Demetrija. Njegov srednji motiv, romb s crvenom srebrnom šahovnicom na kojem sjedi svraka, preuzet je u današnjem grbu grada Kutine.

Andrije II. Njegovi tadašnji vlasnici bili su sinovi župana Makarija, rodonačelnika obitelji Moslavačkih. O krvnom srodstvu Makarija s Mojslavom povijesni izvori šute pa je moguće da su plemići Moslavački tek kasnije dobili ime po svojem vlastelinstvu.

U vojnom pohodu Mongola na hrvatski prostor 1242. godine stradala je i Moslavina. Nakon njihovog odlaska, kralj Bela IV. po-

01 Moslavačka gora proglašena je 2011. regionalnim parkom

02 Od staroga grada Moslavine sačuvani su neznatni ostaci, zatrpani zemljom u dvorištu Neuropsihijatrijske bolnice Dr. Ivan Barbot u Popovači. Prema dosadašnjim pokusnim arheološkim istraživanjima poznato je samo da je bio okružen bedemima i opkopom

03 Staza od franjevačkog samostana do Košutgrada i Jelengrada obilježena je planinarskim oznakama, no prilično su rijetko postavljene pa ih treba pažljivo pratiti

01

taknuo je popravak starih i izgradnju novih obrambenih utvrda na Moslavačkoj gori i u njezinom podnožju. Svoj doprinos izgradnji dali su i Makarijevi sinovi, osobito Toma, koji je pojačao utvrde staroga grada Moslavine. Stotinu godina kasnije, tim gradom gospodare sinovi Stjepana II. Moslavačkog zvanog Čupor. Njegov će nadimak od druge polovice 14. stoljeća postati sastavnim dijelom imena vlastelina Čupora Moslavačkih, jedne od najvažnijih plemićkih obitelji kasnosrednjovjekovne Slavonije.

Posjedi Čupora Moslavačkih. Posjedi Čupora Moslavačkih obuhvaćali su velik dio Moslavačke gore i Lonjskog polja, od rijeke Česme na sjeveru do rijeke Save na jugu. Uz utvrđeni grad Moslavinu držali su utvrde Jelengrad i Košutgrad te trgovišta u njihovom podgrađu. Posljednji muški pripadnik obitelji Stjepan VI. Čupor umro je krajem 1492. godine ne ostavivši za sobom nasljednika. Najveći dio imovine darovao je svojoj supruzi i samostanu u Podgrađu pod Košutgradom, no ugarsko-hrvatski kralj Vladislav II. Jagelović nije poštovao njegovu oporuku. Dio obiteljskih posjeda, među njima i utvrdu Moslavinu, dodijelio je ostrogonskom nadbiskupu Tomi Bakaču, a on ih je ostavio svom nećaku Petru Erdödyju.

INFO Dužine šetnji Moslavačkom gorom

Pukli kamen – Bela crkva (preko Visa): 1 sat i 30 min (5 km), visinska razlika 120 m; povratak kraćim putem 1 sat i 15 min (4,3 km), visinska razlika 190 m

Franjevački samostan – Košutgrad: 30 min (1,5 km), visinska razlika 110 m

Košutgrad – Jelengrad: 1 sat i 30 min (4,2 km), visinska razlika 70 m; povratak cestom 1 sat i 30 min (6,3 km), visinska razlika 60 m

Manastir – utvrda Bršljanovac: 15 min (0,7 km), visinska razlika 70 m

01 Prostranim dvorištem Garićgrada dominira masivna i visoka četverokutna kula, obnovljena do visine trećeg kata

02 Ulaz preko drvenog mosta u Garićgrad, najveću, najbolje očuvanu i najposjećeniju moslavačku srednjovjekovnu utvrdu

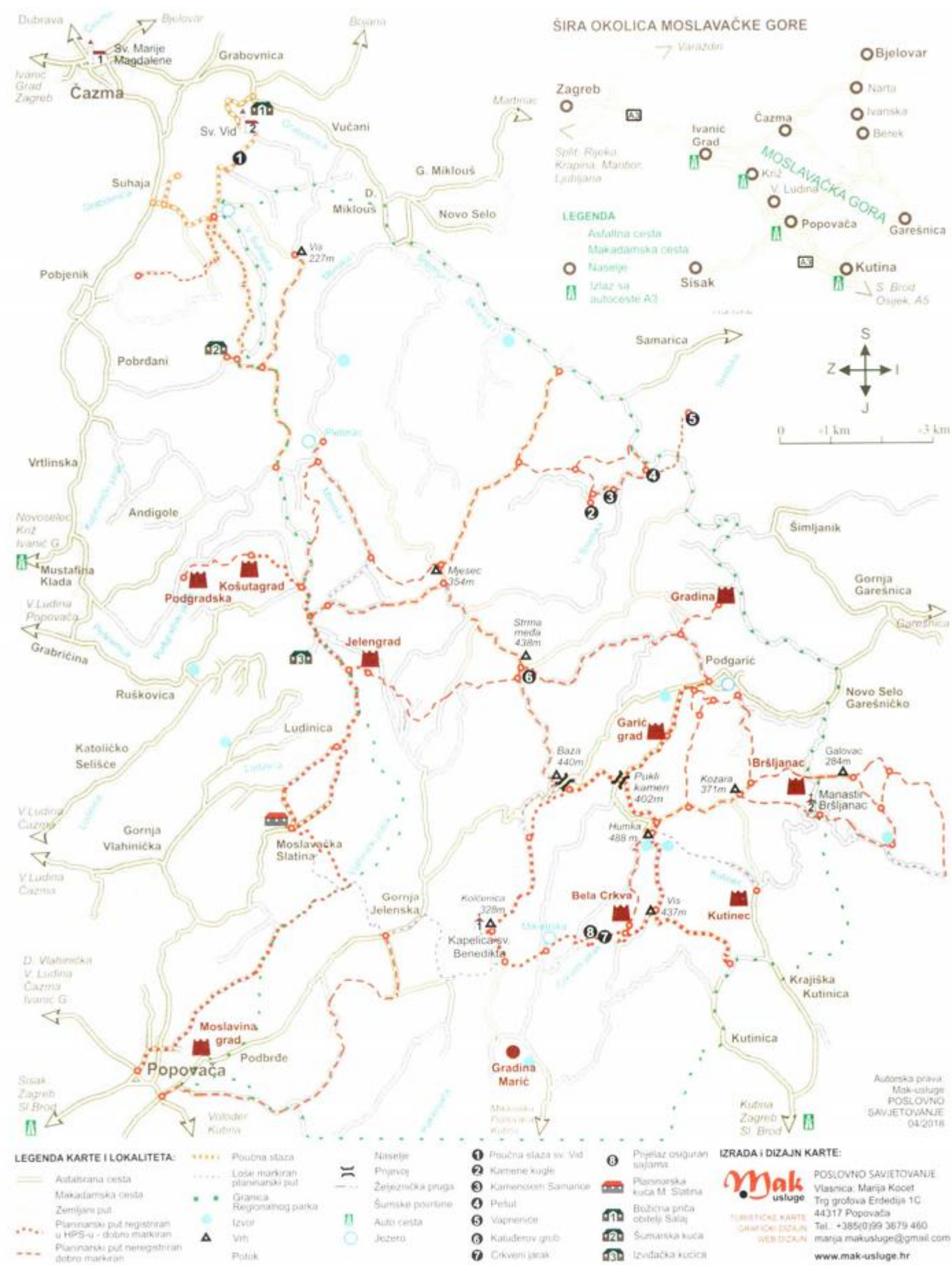

02

Ubrzo potom Moslavini je zaprijetila turska opasnost. Uslijedili su upadi i pustošenja osmanlijskih četa koje se sve češće zalijeću preko Save. Godine 1540. zaposjele su utvrdu Bršljanovac i zatim je koriste kao uporište iz kojega su do 1545. godine zauzele cijelo područje Moslavačke gore. Moslavinograd im je predan bez borbe i Turci su tamo držali svoju posadu sve do 1683. godine. Nakon njihovog protjerivanja 1591. godine, trošna srednjovjekovna utvrda još je neko vrijeme služila starim gospodarima Erdödyjima, dok sredinom 18. stoljeća nisu pokraj nje izgradili svoj novi plemićki dvorac. U njemu je danas smještena upravna zgrada neuropsihijatrijske bolnice u Popovači, a u njezinom su dvorištu ostaci starog Moslavinograda čiji izgled tek trebaju razotkriti neka buduća arheološka istraživanja.

Najočuvaniji je Garićgrad. Garićgrad je najbolje očuvan i najpoznatiji moslavački srednjovjekovni utvrđeni grad. Navodno je nazvan po tome što je podignut na garištu nastalom paljenjem i krčenjem šume. Prvi spomen imena Garić, koje se odnosi na goru ili upravno područje, nalazimo 1163. godine u ispravi kralja Stjepana II. (sina kralja Bele II.), dok se sama utvrda spominje 1256. godine, no nije poznato je li podignuta prije ili poslije tatarskih provala. Tijekom svoje povijesti promijenila je mnoge vlasnike, a ponajviše je bila u posjedu zagrebačkih biskupa. Neko vrijeme vlasnicom Garića bila je Barbara Celjska, žena kralja Žigmunda Luksemburškog, u pučkoj predaji poznata pod imenom Crna kraljica. Utvrda je napuštena sredinom 16. stoljeća nakon što su je zauzeli Turci. Oni u

Evidencijski broj / Article ID: 18020340
Vrsta novine / Frequency: Mjesečna
Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
Rubrika / Section:

01

03

02

04

Garićgradu nisu držali svoju posadu, nego su ga prepustili propadanju.

Navodno je zaboravljeni grad, skriven u pustoš šumi, u drugoj polovici 19. stoljeća bio dobrodošlo utočište Joci Udmaniću, moslavačkom Robinu Hoodu. On je harao širom Hrvatske sa svojom hajdučkom družinom, a pričalo se da je pljačkao bogate i dijelio siromašnima.

Najkraći je prilaz Garićgradu iz sela Podgarića, smještenog u dolini potoka Garešnice u sjevernom podnožju Moslavačke gore. Cesta je uska i strma, no vožnja do sedalca pred ulazom u utvrdu traje samo nekoliko minuta. Prijeđite drvenim mostom duboki opkop i uđite u prostrano dvorište kojim dominira masivna i visoka četverokutna kula. Prilično je dobro očuvana i sjeverna ugaona kula. Kamenje različitih boja od kojeg je grad sazidan daje ruševinama posebnu draž. Prošećite se dvorištem između ruševnih zidova, ali se nemojte po njima penjati.

Zbog lakog pristupa autom i blizine popularnog izletišta Vile Podgarić Garićgrad je prilično dobro posjećen. Čini se da je tako bilo još

krajem 19. stoljeća kada ga je posjetio Dragutin Hirc i zapisao: „...dodjismo na travu zaraslu čistinu, a time i do podora grada Garića. Omoti, masni papiri, novine, rašlje, ražnji, uglevlje, od kamenja složena ognjišta, pepeo, porazbacane kosti od peradi i odojaka, svjedočili nam, da ovdje pred gradom znade biti i veselo... Da posjetnici na gradu nisu riedki, svjedoči i ono nekoliko stotina imena, kojima su izpisane stiene grada na površini i u rupama i pukotinama, da budu trajnija.“

Ruševine Bele crkve na malom proplanku. Šetnja do Bele crkve bit će kraća

RESTAURACIJA BELE CRKVE

Bela crkva nekad je pripadala pavlinskom samostanu Blažene Djevice Marije, osnovanom u drugoj polovici 13. stoljeća. Samostan je slovio kao ugledno i sigurno mjesto za pohranu povelja i raznih drugih dragocjenosti. Pavlini su ga napustili između 1520. i 1544. godine zbog prijetee turske opasnosti, a svoj bogati arhiv pohranili su u lepoglavski samostan, u kojem se i danas čuva. Od 2009. godine Hrvatski restauratorski zavod provodi istraživačke i konzervatorsko-restauratorske radove na crkvi, smještenoj u sjeveroistočnom dijelu samostanskog sklopa. Na njezinom zapadnom pročelju pronađena su dva portala kasnogotičkih karakteristika: raskošno profilirani glavni ulaz u crkvu te manji, jednostavnije obrađeni ulaz u klaustar.

01 Mala ugaona kula Garićgrada prilično je dobro sačuvana, no i njoj predstoje konzervatorski i restauratorski radovi

02 Bela crkva pripadala je pavlinskom samostanu Blažene Djevice Marije, osnovanom

u drugoj polovici 13. stoljeća, koji je napušten između 1520. i 1544. godine zbog turske opasnosti

03 Zidovi Garićgrada sazidani su od kamena različitih boja

04 Portal kasnogotičkih karakteristika na ulazu u nekadašnji kluatar Bele crkve

05 Košutgrad je smješten na ovalnoj uzvisini sa svih strana okruženoj impresivno dubokim obrambenim jarkom

06 Od Košutgrada nije mnogo ostalo, nu 2012. godine Hrvatski restauratorski zavod započeo je i na ovoj moslavačkoj utvrdi provoditi arheološka istraživanja

07 Nešto prije 1460. godine Juraj II. Čupor Moslavačku sagradio je u Podgradu podno Košutgrada franjevački samostan posvećen Utnesenju Blažene Djevice Marije, u koji se namjeravao povući. Danas se još samo naziv obilježava njegovih zidova, davno prekrivenih zemljom

ako se od Garićgrada odvezete cestom još jedan kilometar do prijevoja Puklog kamena. Nazvan je po velikoj, napukloj granitnoj stijeni koja strši iz zemlje. Prema predaji, tim su putom seljaci mukotrpno dovozili kamenje za Garić. Kada je jedna volovska zaprega zapela za stijenu, ona se sažalila nad mukom životinja i ljudi pa se raspolovila da kola mogu proći.

Na prijevoju se račvaju putovi za razna odredišta. Krenite lijevo uzbrdo šumom, prateći putokaz za vrh Humku. Iako je najviši vrh Moslavačke gore, s njega nema vidika. Produžite nizbrdo uz lugarnicu do nešto nižeg vrha Visa s kojega se otvaraju pogledi prema Psunju, Lonjskom polju i bosanskim brdima u daljini. Od njega staza vodi najprije otvorenim hrptom, a potom rubom šume do odvojka s putokazom za Belu crkvu. Pri kraju spusta u dubok usjek zabijelit će se među stablima njezine ruševine na malom proplanku.

Crkva je pripadala pavlinskom samostanu Blažene Djevice Marije, osnovanom u drugoj polovici 13. stoljeća. U početku mala i

siromašna redovnička zajednica prerasla je tijekom tri stoljeća svog postojanja u moćan feudalni posjed s kurijama, selima i brojnim oranicama, livadama, šumama, vinogradima, ribnjacima i mlinovima. Moslavački pavlini stekli su ih darovnicama, oporukama i kupnjom, priskrbivši si time znatnu ekonomsku i političku moć. Ivan Čupor Moslavački darovao je 1391. godine pavlinskom samostanu dio posjeda Puklenc (danas Paklenica) na području Gračenice, s obvezom da pred oltarom koji je on podigao u samostanskoj crkvi svaki dan slave misu za spas njegove duše. Njegov nećak Pavao darovao je 1409. godine istom samostanu svoj posjed Mali Bršljanovac pod Garićem, sa željom da se od prihoda s imanja svakodnevno služe mise za zdravlje njega i njegove obitelji. U prvoj polovici 16. stoljeća samostan je napušten zbog prijetee turske opasnosti.

Do vrha Humke možete se vratiti drugim putom koji od Bele crkve nastavlja ravno dalje uzbrdo. Slijedi podulji uspon, no romantične zidine sred puste šume sigurno su zavrjele još malo napora.

Sljedeći na putu – Košutgrad. Košutgradu je najlakše pristupiti šumskom cestom od sela Mustafine Klade. Skrenite s glavne ceste uz lijepo uređeno imanje s ribnjakom i produžite po makadamu tri kilometra, do oznake za franjevački samostan. Auto ostavite uz cestu, promotrite širinu Podgradskog potoka i procijenite možete li ga preskočiti. Prelazak preko njega nije problem, osim ako nije nabujao nakon kiše. S druge strane potoka uspnite se nekoliko koraka do jedva vidljivih ostataka nekadašnjeg samostana u Podgradu. O njemu se malo zna. Vjerojatno ga je sredinom 15. stoljeća dao sagraditi Juraj II. Čupor Moslavački. Juraj je proveo život u borbama protiv Osmanlija, a kad se vratio s bojišta, namjeravao se povući u samostan i ostatak života posvetiti Bogu. Pretpostavlja se da je u samostanskoj crkvi bio pokopan Stjepan VI., posljednji muški član obitelji Čupora Moslavačkih, no danas se više ne zna ni gdje je točno bila crkva, a kamoli gdje je Stjepanov grob.

Od samostana nastavite još pola kilometra cestom do putokaza za Košutgrad. Uz njega

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE 2011. GODINE PROGLASILA JE MOSLAVAČKU GORU REGIONALNIM PARKOM RADI OČUVANJA NJEZINE KRAJOBRAZNE, GEOLOŠKE I BIOLOŠKE RAZNOLIKOSTI TE BOGATE KULTURNE, POVIJESNE I TRADICIJSKE BAŠTINE

krenite desno uzbrdo, slijedeći šumsku vlaklu koja će vas dovesti do ruševina staroga grada. Smješten je na ovalnoj uzvisini i sa svih strana okružen impresivno dubokim obrambenim jarkom. Od samoga grada malo je sačuvano. Nije poznato kako je izgledao, no sudeći po skučenom prostoru zaravni, nije mogao biti velik. Negdje ispod njega nalazilo se naselje Podgrađe, ili na mađarskom Váralya. Pretpostavlja se da je bilo smješteno između dvaju izvora potoka Peščenice, u blizini franjevačkog samostana. Ne zna se kada je Košutgrad izgrađen, no spominje se u popisu župa Zagrebačke biskupije 1334. godine. Bio je u vlasništvu gospodara posjeda Moslavine sve dok sredinom 16. stoljeća i njega nisu zauzeli Osmanlije. Kao obrambena utvrda očito nije imao neku veću važnost pa je otada prepušten zaboravu zajedno s naseljem Podgrađem i franjevačkim samostanom.

Do vanjskih zidina Jelengrada. Od Košutgrada do Jelengrada markirani planinarski put nastavlja slijediti šumske vlake. One se lagano uspinju na hrbat i nakon nekoliko račvanja izlaze na makadamsku cestu. Njome treba krenuti desno i nastaviti još oko dva i pol kilometra, slijedeći na raskrižjima putokaze za Jelengrad sve do odvojka na kojem se put strmo spušta do staroga grada.

Nakon Garićgrada, Jelengrad je najbolje očuvana srednjovjekovna utvrda na Moslavačkoj gori. Podignut je na zaravnjenom hrptu strmih bokova i dodatno zaštićen opkopima. Njegovi vanjski obrambeni zidovi prilagođeni su terenu pa tvore nepravilni, izduženi pravokutnik. Gradu se pristupalo s istoka, a ulaz je štitila pravokutna kula u koju se vjerojatno ulazilo drvenim mostom. Danas je samo jedna građevina unutar gradskog dvorišta sačuvana do visine bačvastog svoda prvog kata.

Ni za Jelengrad se ne zna kada je točno sagrađen, ni tko su bili njegovi graditelji. Sudeći

po načinu gradnje, podignut je vjerojatno u 13. stoljeću, no prvi se put spominje tek 1460. godine u darovnici Jurja Čupora Moslavačkog pavlinskog samostanu. Baš poput jelena i košute u osami moslavačke šume, i ove su dvije utvrde u prošlosti dijelile istu sudbinu. Nalazile su se na posjedu Moslavini, imale su iste srednjovjekovne gospodare, jednako su stradale u pohodima turske vojske i potom su napuštene i zaboravljene.

Povratak s Jelengrada bit će brži ako zaobiđete Košutgrad, držeći se makadamske ceste koja će vas laganom nizbrdicom dovesti natrag do franjevačkog samostana.

Na istoku još Bršljanovac. Utvrda Bršljanovac (zvana i Bršljanac) smještena je u istočnom dijelu Moslavačke gore, nedaleko od makadamske ceste koja od Novog Sela Garešničkog vodi prema Kutini. Odvezite se njome dva kilometra do kapelice na uzvisini, nad raskrižjem šumskih cesta. Na tom mjestu stajao je manastir s crkvom sv. Nikole. Bio je podignut oko 1740. godine, no već nakon četiri desetljeća ukinut je i napušten, a 1841. godine srušena je manastirska crkva. Danas im više nema ni traga, no pravoslavni vjernici još se uvijek okupljaju na svetkovinama pod prostranom nadstrešnicom ispred kapelice.

Da biste došli do utvrde Bršljanovca, produžite od kapelice oko 15 minuta uzbrdo po širokom pošumljenom hrptu. Danas je od nje vidljiv još samo četverokut niskih zidova na uzvisini okruženoj opkopima. Poput većine moslavačkih utvrda, i Bršljanovac je vjerojatno podignut u 13. stoljeću. Prvi se put spominje 1316. godine kada ga Karlo Robert, prvi ugarsko-hrvatski kralj iz dinastije Anžuvina, daruje banu Ivanu Baboniću zajedno s drugim posjedima nevjernog Petra Moslavačkog. Tijekom dva i pol stoljeća svog postojanja često mijenja vlasnike koji ga stječu zamjenama, zalozima i kraljevskim darovnicama. U jesen 1540. godine Turci prodiru do Bršljanovca, zaposjedaju ga i zatim ga koriste kao ishodište napada na cijelo područje Moslavačke gore. Nakon njihovog odlaska i ta je utvrda zauvijek napuštena, a njezine je zidine sve više obavijao bršljan. 🍃

01 Jelengrad je podignut na zaravnjenom hrptu strmih bokova i dodatno zaštićen jarkom. Nalazio se na posjedu Moslavina, s desne strane Jelenskog potoka, nad udolinom kojom je vjerojatno vodio put od Moslavine prema Gariću

02 Od utvrde Jelengrada očuvane su samo vanjske zidine, a jasno se vidi gdje su bili opkop, most i ulaz

03 Unutar dvorišta Jelengrada sačuvana je samo jedna građevina do visine bačvastog svoda prvog kata

04 Na utvrdi Bršljanovcu 2012. godine započela su arheološka istraživanja. Utvrda se nalazila na uzvisini, okružena bedemima i opkopom preko kojega je do ulaza vodio most

05 Na utvrdi Bršljanovcu otkopani su ostaci zidina do visine jednog metra

01

02

03

04

05